

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Докторска програма по философия с преподаване на английски
език

Автореферат на дисертация на тема

ОРИЕНТИРАН КЪМ ДЕЙСТВИЕТО МЕТОД ВЪВ
ФИЛОСОФСКОТО КОНСУЛТИРАНЕ

Зоран Койчич

Научен ръководител:

Проф. д.ф.н. Анета Карагеоргиева

София, 2019 г.

Съдържание

Увод.....	4
1. Рамка	6
1.1. Какво е философска практика?.....	6
1.2. История на направлението	7
1.3. Основни практики на направлението	7
1.4. Какво е философско консултиране?	7
1.5. Основните идеи и подходи във философското консултиране	8
1.6. Нуждата от философски съвет	9
1.7. Философско ли е философското консултиране?.....	9
1.8. Критика на философското консултиране.....	10
1.9. Ролята на философа.....	10
1.10. Бъдещето на философското консултиране	11
2. Първоизточници в история на философията.....	11
2.1. Сократ	11
2.2. Платон.....	12
2.3. Стоиците	13
2.4. Съвременни практики.....	14
2.5. Грижата спрямо Аза на Фуко	15
3. Практически насочения метод във философското консултиране.....	16
3.1. <i>Мит</i> и прехода към <i>логос</i>	17
3.2. Пет елемента на реториката.....	17
3.3. Елементи на практически насочения метод	18
3.4. Ролите в ОДМ.....	20
3.5. Обсег на ОДМ.....	21
4. Сесии, проведени чрез практически насочения метод	22
4.1. Мия	22
4.2. Матей.....	23
4.3. Мария	24
4.4. Ева	25
4.5. Анте	26
4.6. Анализ на случаите	27
4.7. Практически насочения метод като бъдеща практика	28

Заклучение	28
Списък на използваната литература	30
Списък на приносите	38
Списък на публикациите	39

Увод

В увода се започва с разликата между теория и практика, с нуждата на съвременното общество от практическата употреба на философските инструменти, за които направлението на практическата философия предлага своите различни техники и методи. Задачата на настоящата дисертация е да изследва някои от тези инструменти и тяхната употреба в един конкретен аспект на философската практика (ФП) — този на философското консултиране. Съвременното философско консултиране (ФК), почиващо на сократическата традиция, предлага различни умения и методи, които философ би приложил при решаване на проблеми или двоумене на хора с липсваща теоретична философска подготовка. Изправилите се пред проблем или затруднение могат да търсят съвет от философи, които ще им задават въпроси, ще употребяват различни инструменти и умения за да проучат проблема, и най-вероятно да предложат решение. Основната цел на настоящата дисертация е да предложи нов метод за ФК, нов подход при самоанализирането, при който се употребяват философски знания и някои антични реторически елементи, за да предоставят структура и смисъл на тези, които искат да разрешат своите проблеми.

Дисертацията е разделена на четири основни глави, разглеждащи конкретни изисквания, които следва да бъдат покрити, за да бъде тя както научно издържана, така и практически приложима в отношението философ — клиент. Първо следва да се разгледа теоретичната рамка на ФК и ФП. За целта се предлагат обстойни секции, описващи историята, теорията, методите, критиките и дефинициите. Следователно, първа глава представлява описание на това, което направлението ФП е дало на света за последните тридесет години. Във втора глава следва да се отговори на важния теоретичен въпрос, касаещ ФП, зададен от философа Ран Лахав — *кое е философското във философското консултиране*. За целта е нужно да се експлицират историята и теорията на търсенето и предоставянето на философски съвети от Античността до днес. Става ясно, че философията и нейните инструменти се използват в Западния свят още от Сократ, през Платон и Стоиците, чак до 80-те години на XX век от Вьолке, Хадо и Фуко. Тези мислители, както и Сартр, Левинас, Бубер и др. ни предлагат практическа употреба на философски методи, които винаги са отнесени спрямо другите, било то чрез диалог или някакво друго философско средство.

След предоставянето на теоретичната рамка, третата глава ни запознава с по-практическият подход към ФК. Ще видим как благодарение на важните старогръцки понятия *мит* и *логос* могат да се употребяват реторически елементи, за да бъде сесията по ФК структурирана и така да бъдат адресирани проблемите на клиентите по-кохерентно. В същата глава се представя и теорията зад ориентирания към действието метод (ОДМ, който след това бива приложен спрямо клиенти-доброволци. Поради тази причина почти цялата последна глава е посветена на практическата употреба на метода (ОДМ) спрямо пет различни лица, които на добра воля споделиха свои проблеми с цел да ги изследваме и разрешим. Всички те имаха различни проблеми — с приятели, семейни, свързани със самите тях. Тези проблеми изискваха отдаване и тежка работа, но накрая стана ясно, че ОДМ е полезен за клиентите, защото основната идея е не само да бъде анализиран проблемът, но и да се предостави възможност за обсъждане на евентуални решения и планове за конкретни действия след самата сесия.

Това води към заключението, че настоящата теза почива на действителността и че методът изпълнява своята цел — да предостави обстановка за това клиентите да изследват своите проблеми, своите възможности за разрешаването им в бъдеще, без значение дали тези проблеми са пряко свързани с други хора или касаят предимно самите клиенти. Накрая се вижда как такава ФК се свързва с други интересни философски понятия като грижата за Аза, което е претърпяло сериозно развитие от Сократ до Фуко. Вижда се също и как ФК може да бъде релевантно и за други съвременни дисциплини като биоетиката, например, и дори може да се употреби термина *биософия* в случай, че разбираме ФК като процес, обхващащ целия живот в търсене на мъдростта.

1. Рамка

В тази глава най-важният проблем е да се обсъди теоретичната рамка на направлението на философската практика (ФП), както и да се опише ясно какво е философско консултиране (ФК), как се е формирало, кои са най-изявените защитници и практики, каква е настоящата академична и вътрешна критика на тази практика и какво е нашето виждане за това, което би трябвало да бъде.

1.1. Какво е философска практика?

В тази секция се прави общ преглед на направлението ФП и на това как то започва. Философи като Герд Ахенбах и Лу Маринов играят важна роля в зачеването на направлението, основните му правила и развитието му в световен мащаб. След публикуването на Мариновата най-известна книга „Платон, а не „Прозак““ нещата се развиват в нова посока и направлението има световноизвестен представител. Въпреки че ФП се заражда благодарение на академичен сблъсък между университетски философи, доста от практикуващите вече или имат докторска степен, или са лектори, чиято теоретична философска подготовка им дава много възможности за развитие на направлението, какъвто е случаят и до днес. Такова разнообразие обаче повдига въпроса за дефиницията и обсега на това какво точно е ФП и какво би могло да бъде. Някои философи като Луис Кацнер припознават в това философски ренесанс, в който философския дискурс вече не е затворен само в университетите, а практикуващите вече могат да прилагат своите умения, посредством своята изобретателност, по много различни начини. Това повдига интересния въпрос за всички възможности, пред които сме изправени, както и тези, пред които предстои да бъдем изправени докато се развива практикуването в бъдеще.

1.2. История на направлението

За основател на направлението най-голямо признание се отдава на Герд Ахенбах — немският философ, работил от началото на 80-те години на XX век в Германия. Въпреки че това се оспорва, особено в Европа, влиянието на Ахенбах все още е силно, а той все още работи активно. Идеята му е да предложи философско ръководство и съвети на *хората от улицата*, т.е. тези, които имат нужда от такива съвети спрямо техните житейски проблеми. По-късно идеята му се разпространява, особено в Нидерландия, след това във Франция, Испания, Русия, а по същото време, макар и в различен вариант, в САЩ, после Канада, Япония и, накрая, целия свят. В XXI век сме свидетели на различни дебати в самото направление и на все по-увеличаващия се брой присъединили се изследователи и практикуващи, които вкарват свежи идеи, подходи и методи в САЩ, Европа, Азия и Австралия.

1.3. Основни практики на направлението

Практикуването първо следва да се раздели на две основни групи. Във ФП се срещат индивидуални и групови занимания. През годините философите използват различни инструменти за имплементирането на своите идеи в общества, както и за популяризиране на визията на ФП в различни среди. Най-популярен от груповите методи е „философстване на кафе“, появил се във Франция през 1992-ра, а в момента може да се наблюдава регулярно в по-големите градове на всеки континент. ФП не е чужда и на бизнеса, но не е чужда и на училищата, където е известна като „философия за деца“. Обикновено в подобна обстановка философите употребяват своето критично мислене и способности за решаване на проблеми, за да накарат своите слушатели да се замислят, да обсъждат, да анализират определен проблем без значение дали е абстрактен или конкретен. Разбира се, най-популярният и най-важният индивидуален подход остава този на философското консултиране.

1.4. Какво е философско консултиране?

Давайки няколко различни дефиниции за ФК, се вижда че като практика то има една и съща основа за всеки. Виждат се обаче и различия в подходите спрямо философията,

спрямо клиентите, спрямо методите и самите разглеждани проблеми са различни. Най-важните философи, предложили своите дефиниции са Шломит Шустер, Роджър Падън, Ран Лахав, Лу Маринов, Александър Фатич, Оскар Бренифие, Арто Туканен. Важно е обаче, че се предлага и оригинална дефиниция — „диалектически процес между философ и негов клиент, при който те заедно поставят под въпрос и изследват идеи, проблеми на самите клиенти, посредством диалог, целящ намиране на решение или поне търсене на причините за проблемите“.

1.5. Основните идеи и подходи във философското консултиране

В тази секция се обсъждат най-известните подходи на ФК. Започва се с Герд Ахенбах и неговия метод *отвъд метода*, прилаган и от норвежкия философ Андерс Линдсет, този метод е отворен към различни стилове и се нагажда спрямо нуждите на клиента. Поструктуриран е методът на Оскар Бренифие — той базира своя метод на диалогичния подход в Сократовия метод, представляващ щателно задаване на въпроси и анализиране на понятия — нещо, което се наблюдава и при Платоновите диалози, особено ранните. Има няколко видеозаписа на подобни сесии, които могат да се намерят онлайн, в които се вижда как се работи по същество. Ран Лахав разяснява метода в няколко видеозаписа, както прави и Леон де Хаас — нидерландски пионер на направлението. Има и академични публикации, които описват как работят различните методи и как философите прилагат своите умения при питането на клиентите. Лидия Амир дава доста добро описание на своята работа. Намира се и критика на работата на Роксана Краймер — с нея има видеозапис на сесия, в която клиентът ѝ не успява да свърши много философска работа. Накрая се представя работата на Лу Маринов, чийто метод „PEACE“ се фокусира върху различни етапи от справянето с проблема и опита за неговото решение. Маринов ни предоставя много интересни примери и изследване на случаи, които илюстрират не само това как хората мислят за своя живот, но и това как философските инструменти могат да им помогнат в справянето със ситуацията.

1.6. Нуждата от философски съвет

От древни времена се вижда, че философи като Сократ и Платон схващат философията като дейност. Това присъства и в стоическата философия, а днес е видно, че повлияните от стоиците и Платон Хадо и Фуко също се връщат към подобни ценности и идеи. Това разбиране може да се свърже с нуждата практикуващите философия да демонстрират ползата от философия на другите хора, които нямат философско образование и не са запознати с философските теории и с историята на философията. Тази е нуждата, която изпитват някои философи, и която попада във ФП, за да служи на различни нуждаещи се общества, били те бизнес, училища или което и да е публично място, като философското кафене.

1.7. Философско ли е философското консултиране?

През 1996-та г. този въпрос бива зададен от Ран Лахав в статията му „Какво е философското във философското консултиране“. В нея Лахав анализира рамката на направлението и основните му практики. През 80-те и 90-те направлението се изправя пред големи проблеми поради своята дефиниция и нуждата да се разграничи от психология и психотерапия, особено в САЩ, където подобни практики са отдавна установени. Съвсем естествено е да се зададе подобен въпрос и нуждата от отговор. Лахав в дълбочина представя различните философски аспекти на това, което философите предоставят по време на консултантските сесии. Понятия като самоанализиране, изследване, критическа нагласа, анализ на светоглед — всички те попадат в полето на философията (или винаги, когато стане дума за философия) както в миналото, така и в съвременното. Лахав ни напомня, че те са там винаги, когато се зачекне въпросът за дефинициите или защитата на ФК. Лахав Вижда философията като „безкрайно търсене“, което върви ръка за ръка с мъдростта, въпреки че философията сама се затруднява при дефинирането на подобни неща. Философията цели да даде разбиране за света и ни снабдява с особени умения, които винаги се употребяват от ФК без значение какъв метод или техника сме изобрели или заели от други философи. При употреба на инструментите на ФК сме свидетели на личностно изразстване и търсене на смисъл, а

това са основни философски цели. Задаването на подобен въпрос за философското във ФК също влече със себе си нови идеи и изследвания.

1.8. Критика на философското консултиране

Фокъсът тук е върху две основни критики, отправяни срещу ФК, опит да се анализира тяхната значимост, влияние и следствия, касаещи подобрието на ФК. Първо, аржентинците Роксана Краймер и Джерардо Примеро се занимават с проблема за това дали ФК може да нарани клиента. Те отхвърлят ФК като емпирична дейност и препоръчват повече експериментална философия, която има по-емпиричен характер спрямо своите методи и клиенти. Второ, философът Робърт Уолш представя интересен възглед за това защо ФК трябва да бъде безплатно и защо заплащането на подобни услуги е нещо лошо. Въпреки че статията на Уолш на места звучи дори глуповато, тази критика ни изправя пред интересния въпрос за времето и усилията, които самите философи инвестират, за да помагат на другите. Философското образование и подготовка в последна сметка не са безплатни и ФК, като всяка друга професионална социална услуга, няма как да е безплатно.

1.9. Ролята на философа

Тук фокусът е върху статията на Питър Хартелох за компетенциите на философите. Ролята на философа е предимно да задава въпроси, да разговаря с клиенти, да ги проучва, да ги накара да се чувстват колкото се може по-отговорни и в същото време самите философи да бъдат отговорни спрямо това, което питат и чуват. Хартелох твърди, че философските знания са важни, но много по-важни са чисто човешките умения поради естеството на задачата — лични проблеми. Оскар Бренифие твърди, че ФК е предизвикателство както за философа, така и за клиента. Философите са натоварени през цялото време с фокуса си върху помощта спрямо клиента. Важно е също да се акцентира това, че ФК не е средство за повдигане на самочувствието, а за сериозна работа върху проблеми и техните възможни решения. Затова философите трябва да предупреждават за всички неща, които съпътстват ФК и да се погрижат клиентите да са наясно както с целите на ФК, така и с възможните ползи от ФК.

1.10. Бъдещето на философското консултиране

Някои философи променят своите нагласи спрямо ФК, както прави Лан Рахав. Младите философи обаче гледат към бъдещето. Има забележимо присъствие на млади практикуващи, които изобретяват нови подходи в своите държави и общества и ги предлагат на различни групи и индивиди в различни обстановки. ФК е младо явление, но от зараждането му досега се разграничават различни етапи. Нуждата от самоосмисляне е налице. Има множество възможни приложения на подобни философски практики в различни области. Можем да се надяваме, че в бъдеще ще е налице кооперация между първите и последните.

2. Първоизточници в история на философията

Във тора глава се разглежда история на философията и различните влияния, спомогнали създаването на ФП и ФК като метод. Разглеждат се Сократ, Платон като първоизточници на подобни практики и, което още по-важно, те успяват да ги приложат в своята среда. Правим скок над огромна пропаст чак до XX век и виждаме как съвременни мислители се отнасят спрямо теорията. Пиер Хадо, Мишел Фуко, Вьолке, Сартр, Бубер и др. ще ни помогнат да разберем за какво следва да бъде нашата дейност.

2.1. Сократ

В тази секция трябваше да се обсъдят няколко основни проблема при Сократ, по-точно Платоновия Сократ в Платоновите диалози. Сократ се фокусира върху задаването на въпроси и даването на дефиниции. Най-важното нещо за него е да знаем нещо за нещото, с което се занимаваме. С други думи, за да знаем как да подходим спрямо един проблем,

следва да знаем как да дефинираме този проблем. Неговите събеседници обикновено се затрудняват с това — това се наблюдава и в съвременното ФК.

Има и друг проблем, касаещ дефинирането на Сократовата майевтика. Метафоричната историята на Сократ за акушерката е доста известна — той описва себе си като акушер, който помага при раждането на идеи така, както майка му помага на други жени да раждат деца. Мъжете също могат да претърпят родилни мъки, когато имат такава идея, която не могат да родят, т.е. трудно им е. Сократ им задава въпроси и по този начин те раждат различни идеи, за които обаче следва да се научат, че не са безпроблемни. Тук е ролята на диалектиката, диалогичния процес, при който той пита своите събеседници, както правим и по време на ФК.

Тук се разглеждат и различните техники, които Сократ изпозлва по време на питането като дедукция, индукция, концептуализация, *синхризис* и *анакризис* и др., чиято задача е да опростят мисловния процес в главата на събеседника и които помагат в съвременното ФК при задаване на въпроси към клиента. Това са основните причини да се обърнем първо към Сократ, особено ранните Платонов диалози, където ключът е в умението да се задават въпроси. Именно затова от голямо значение е и Платоновият „Алкивиад“, който бива обсъден в следващата секция.

2.2. Платон

Има много публикации върху Платон и Сократ и в тази секция се представя част от теорията за влиянието и употребата на подобна философия. Фокусът е върху основни пунктове от Платоновата философия като диалектиката, елементите на изследването, разликата между *мит* и *логос*, *еленкос* и тяхната връзка със съвременното ФК, както и подробно описание на Платоновия „Алкивиад“, който е от голямо значение за настоящата теория.

Разликата между *мит* и *логос* върви ръка за ръка с античното разбиране за света. Сократ живее в период на преход, тъй като предшествениците му предават знания предимно чрез жива реч, докато Платон разпространява своите идеи чрез писменост — под формата на диалози и писма. За щастие последните са запазени, а така стигат до нас и оцеляват Платоновите идеи (за разлика от тези на Сократ).

Важността на Платоновия „Алкивиад“ бива акцентирана от Фуко. Той показва кои части от диалога са най-важни и вървят ръка за ръка с теорията ни за практически насочения метод във ФК. Алкивиад е млад мъж, който иска някой ден да управлява Атина. Той се среща със Сократ, когато последният е стар, мъдър и известен в цяла Атина. Той разпитва Алкивиад за това как така възнамерява да управлява полиса при положение, че не знае как да управлява себе си. Сократ въвежда проблема за грижата за Аза и в края на диалога обяснява какво е Аза и как човек може да се грижи за него. Твърди, че човек винаги е в отношение към Другия, тъй като Другият е необходим, за да може да опознаеш Аза. Това е още едно допълнение към настоящата теория за ФК, защото би било изключително трудно да се проведе ФК с един единствен човек — той постоянно би ни заблуждавал. Ако правим ФК с друг човек, тогава последният ще види уловките и грешките, които сами поставяме и ставаме тяхна жертва.

Този диалектически процес е водещ за ФК в една съвременната среда. Именно затова нашият метод е базиран на Платоновия. Само в диалог с Другия, който има привилегията на обективно дистанцирал се от нас, можем наистина да научим нещо за нас самите. Влизайки в диалог с тях се грижим за себе си. Това ни прави по-здрави, защото тренираме мозъка ни почти така, както бихме тренирали нашето тяло. Още близки неща се виждат и по-късно при стоиците.

2.3. Стоиците

Стоиците днес се считат за повече практически философи, отколкото за теоретици. Това е аспектът, който е по-съществен за настоящата дисертация. При стоиците стават ясни връзките между философия и медицина, както и по-повелителния стил на писане. Този стил спомага за даването на съвети, отколкото да насърчава философстване върху абстракции. Това контрастира с Платоновата диалектика, но все пак за някои хора подобно нещо представлява решение, особено когато става дума за истински житейски проблеми.

Важен философ от това време е Епиктет, чиито съвети са били полезни за мнозина и са били доста популярни. Той акцентира върху практическото мислене, а не върху теоретизирането. Това се вижда от запазените негови фрагменти. В повелителен стил той пише как философското мислене може да помогне на хората да се развиват, да се отскубнат от греховен живот, как простотата може да е ключът към намирането на решения на ежедневни проблеми. Това бива приложено в ОДМ.

Сенека е друга важна личност, която ни помага да разберем практическите аспекти на философстването. У Сенека намираме, че понятието за здраве е пряко свързано с философията, както е и при други стоици. Философията се схваща като лекарство срещу повредено мислене. Философстването избистря ума ни и ни помага да разграничим кои мисли са грешни (лоши, извратени, болни) и кои са правилни (зdravi, добри, нормални). Медицината лекува тялото, а философията се грижи за ума. Според Сенека, ако искаме да се здрави, щастливи и свободни, тогава трябва да философваме.

За стоиците мъдростта е най-висша ценност. Само тези, които я преследват, могат да бъдат щастливи и благосъстоятелни. Стоическият въпрос за това какво означава да се живее добре се допълва от цялата им философия, превърната в етика. Сенека акцентира и върху това да се покаже какво означава да се живее добре, а не просто да се говори. Това помага и при ОДМ, защото задачата ни е да стимулираме клиента да действа, а не само да говори за проблемите, с които се сблъсква.

В последно време стоическата философия се връща в работата на Хадо, Фуко и други съвременни мислители. Съвременният свят подкрепя по-скоро практически подход към живота, отколкото теоретичен. В такъв случай не е чудно, че стоиците са оставили свой отпечатък в съвременната мисъл.

2.4. Съвременни практики

Имаме досег с няколко важни философа от XX век, които предлагат теоретични възгледи, полезни за това ФК да се установи като част от ОДМ. Първо, Левинас и неговата теория за отговорността, да се изисква да бъдеш отговорен спрямо Другия. Това бива пренесено в ОДМ в конкретни диалогични ситуации. В качеството им на съветници, философите молят Другия (клиента) да отговори на нашите изисквания, да отговори на въпросите, необходими за намирането на решения. Приликата с Платоновия „Алкивиад“ е очевидна — Алкивиад следва да говори с Другия (това е термин на Левинас) като с личност, ако иска да се опознае и да се грижи за самия себе си.

Подобни проблеми са налице и у група философи от XX век като Бубер, Марсел, Ебнер и Розенцвайг. Всички те акцентират важността на диалогичността. Въпреки

религиозността им, в конкретни примери се вижда, че нуждата от Другия е първична. За Левинас дори Другият е Бог, а етиката е най-важната философия — това е значителен обрат спрямо традицията.

Екзистенциализмът има голямо значение за настоящата дисертация, особено когато става дума за действие. Сартр обяснява това в конкретен пример от своя живот — когато среща млад мъж, имащ нужда от съвет. С тази история Сартр цели да покаже, че не може да дава съвети — сам човекът може да вземе решение и да предприеме действие и никаква теория не може да му помогне. Сартр предлага още нещо за финал, което противоречи на стоическите аспекти на ОДМ — в качеството ни на философи не сме тук, за да раздаваме съвети, защото единствено човек сам е способен да разреши своите проблеми. Това обаче не означава, че не може да се помогне на човек в справянето с проблема, особено ако човек изпитва затруднения.

Накрая става дума за един по-малко известен философ на име Андре-Жан Вьолке, чиято работа е тясно свързана с Хадо и Фуко. Неговата кратка книга (сборник от статии и есета) е за практическите аспекти на философията и нейното приложение спрямо житейските ситуации. За него философията е дейност, която поставя под въпрос реалността. Тъкмо това е отправна точка на ОДМ. Вьолке се интересува от идеята за философията като терапия и дори твърди, че тя може да лекува душата и да я освободи от болести. Видно е, че идеите на Вьолке са тясно свързани със стоическите. Той открито прави това, заключавайки дори, че *логосът* по-скоро може да се употребява за лекуване на хората, отколкото за объркване.

2.5. Грижата спрямо Аза на Фуко

Въпреки че основното съчинение на Фуко е обширно и сложно, задачата тук е да се изследват само няколко негови термина и идеи. Те са обсъдени в късните му лекции в Колеж дьо Франс през 80-те години на XX век — любопитно как тъкмо по това време започва да се развива ФП, а също Вьолке и Хадо пишат много от своите съчинения за философията като дейност. Изследват се понятията на Фуко *epimeleia heauton*, *parrhesia*, отношението му спрямо Сократ, различни практики за аза, както и отношението между субекта и аза.

Целта на Фуко в късните му години е да изследва различните практики на аза във връзка с историята на субекта — където азът е проблематичен. Затова той се обръща към

Платон, стоиците и ранните християни. Самоусъвършенстването и самостоятелност се виждат като частни и обществени практики, върху които философията оказва голямо влияние. По отношение на политиката казването на истината става важен проблем за Фуко както в политическия живот, така и като философски проблем. Важно е и за ОДМ, понеже философите очакват да чуят истината от своите клиенти.

За Фуко *parrhesia* е политическа дейност. Затова Сократ играе важна роля в обясненията на историята на субекта. Сократ е могъл да търси истината както от аристократи, така и от роби, а казването на истината накрая го погубва. Затова *parrhesia* принадлежи на философията, а не на реториката или на която и да е друга дисциплина. Оттук, философията принадлежи както на частния, така и на обществения живот, а философът е въввлечен и в двата.

Както Сократ учи Алкивиад, в древна Гърция и Рим философите са служили на аристокрацията като лични или семейни съветници. Философите са тези, които притежават знанието за практиките за аза, което води до самоусъвършенстване и самостоятелност. Младият Алкивиад иска да управлява града, а Сократ го предупреждава преди това да се научи да управлява своя Аз. Така се стига до различните аспекти на грижата за аза, или *epimeleia heauton*. Такива практики предоставят на ОДМ много възможности. Комбинирани всички тези техники служат за теоретична рамка на практиката ни, предлагана на клиентите. И така се демонстрира, че ФК наистина е философско.

3. Практически насочения метод във философското консултиране

Предните глави очертават теоретичната рамка на ОДМ, а тази глава предлага теорията, според която е нужен нов метод за ПФ. Запознаваме се с основните аспекти на метода, разглежда се теорията му базирана на античната философия и антични реторически елементи, които са важна част от структурата на една кохерентна и аргументирана сесия, каквато искаме да предложим на клиента.

3.1. *Mit* и прехода към *логос*

За да се започне сесия по ФК, първото нужно нещо е клиентът и философът да се познават. Най-добрият начин това да се случи при положение, че разполагаме с малко време, е клиентите да разкажат своите истории, за да ни въведат в своя живот, своите проблеми, своето мислене, да ни допуснат в своя свят и в своя ум. Това е *митът* или историята, в превод от гръцки — историята на клиента, която се върти около проблема, която служи като фон. Това помага на клиента да се отпусне, а също помага и на философа да разбере що за човек има пред себе си, да види как мисли клиентът и да забележи къде биха се появили възможни грешки.

Представят се няколко схващания за това какво представлява разказването на митове за обществото, за индивида, за подкрепа на убежденията. Реалността ни е създадена от митове, а последните стават истории, разказвани от нас, каращи ни да се чувстваме в безопасност, по-добре, вкъщи и др. Автори като Боголюб Шиякович или Мирча Елиаде и Ернст Касирер пишат нашироко по тези теми. Основно се показват обясненията им за това как разказването на митове влияе на нашето разбиране за реалност и как тези разбирания биват пренесени в сесиите по ФК.

Митос е обратното на *логос*, твърди Шиякович. В митовете намираме вероятни реалности. В *логос* няма лъжи, истината остава явна, не скрита. Целта на ФК и ОДМ е да се премине от разказване на митове до казване на истината, защото това позволява сократически метод на разпитване. Целта на последния е да хване несъответствия, лъжи, митове, логически заблуди, противоречия — все неща, които клиентите обикновено не забелязват или дори не разбират. Употребявайки сократическия метод на разпитване се постига явно логическа структура, която следва строги правила на речта. С други думи, *логос* унищожава *мит*, а всичко, което ни остава е това, което Фуко нарича *parrhesia*.

3.2. Пет елемента на реториката

Следвайки история на реториката като дисциплина от древна Гърция до днес, се вижда, че няколко елемента са ключови по важност за реторическите умения. Въпреки че някои философи са противници на реториката, особено това, че е свързана с убеждаването,

доста други все пак са намерили нейните ползи и връзката ѝ с философския дискурс и практика. Платон и Фуко не гледат с добро око на реториката, но Аристотел, Цицерон и Декарт откриват ценността в нейната теория и практическата и приложимост, както ще направим и ние спрямо ОДМ.

Реториката има различни аспекти и употреби, но на теория най-важното е как човек се готви за реч — нещо, което се счита за изкуство в древна Гърция. Следва да се имат предвид пет елемента, които превръщат изнасянето на реч в интересно и сложно цяло, имащо структура и кохерентни връзки. Ще използваме тези елементи, за да обясним как ФП може да се прилага в консултативни сесии. Тези елементи са *inventio*, *elocutio*, *dispositio*, *memoria*, *actio*.

Inventio е съставянето на темата на речта, *elocutio* се отнася до стила и как човек облича в думи съставеното, *dispositio* е свързано с подреждането на отделните части на речта, *memoria* всъщност представлява запаметяването на речта, а *actio*, последният елемент, е самото изнасяне на речта пред слушатели. Всички те са едно цяло, което не е възможно да бъде конструирано и направено, без обединението на всички части. Те са тема на множество теоретични обсъждания още от времето на Аристотел и Цицерон. В историята всички пет части изиграват роля в създаването на съвременния научен метод, благодарение на Пиер Раме и Рене Декарт, понеже Раме първи ги представя на мислителите извън реторическите среди, а Декарт в своите съчинения „Правила за ръководство на ума“ и „Разсъждение за метода“ базира своя метод на тях.

Това, което ни казва теорията на реториката за тези пет елемента, е следното: за да съчиним добра реч, първо трябва да сме способни да измислим добра, интересна и ценна тема за обсъждане. След това е нужно да подредим речта ни така, че тя да има увод, основна част и заключение. В тези части пък следва да поместим аргументи и примери, които потвърждават нашите твърдения и представляват непротиворечиви мисли и идеи, които да са насочени към слушателите. Трябва и да запомним своята реч така, сякаш я съчиняваме докато говорим. Изнасянето ѝ пък следва да бъде безупречно и интересно за слушане от другите. Всичко това е налице във ФК.

3.3. Елементи на практически насочения метод

Има нужда да елементите от реториката да бъдат всъщност елементи на ОДМ. Това се прави като се разделят консултативните сесии на пет части, които представляват едно непротиворечиво и структурирано цяло, за да могат нашите клиенти да разчитат на подробното разглеждане на проблема и неговото решение. В една сесия първо се използва елемента *inventio* в самото ѝ начало при срещата с клиента. Те следва да разкажат своята история, техния *mit*, от който ще разберем за техния проблем. Тук започваме с формулирането на тема за сесията ни и караме клиента да дефинира ключови проблеми, с които се е сблъскал. След това караме клиента да избере един ключов проблем измежду тях, върху който да се съсредоточим по време на диалога.

След *inventio* въвеждаме следващите елементи в основната част от сесията, която е по-диалогична. В първата фаза се оставя клиента да говори, да разкаже своята история, и след като се дефинира проблем, се връщаме към *logos* и изоставяме *mita*. В *logos* разпитваме клиента, изисквайки прости и ясни отговори, за да се изясни истината, *parrhesia*. Тук най-изразено се намират елементите *elocutio*, *dispositio* и *memoria*. За разлика от речите в реториката, при които ораторът има време да се подготви за речта, философите работят на място без да знаят какви биха били реакциите на клиента и какво биха разкрили неговите отговори. Затова при нас *dispositio* и *elocutio* са малко по-различни. Разпределението на въпроси, отговори и аргументи зависи само от спецификата на диалога и от това накъде водят отговорите. Следва да запомним, че новите отговори винаги водят до нови въпроси, както и обратното. Това създава нови аргументи и ни снабдява с нови понятия за разглеждане, дефиниране, класифициране и разбиране — както за философа, така и за клиента. *Elocutio* представлява разбирането между философ и клиент в собственият им разговор и диалог, а *memoria* се употребява през цялото време, защото е нужно да не забравяме какво вече е казвано — това е основната причина философите да си водят бележки по време на сесиите.

Накрая, *actio* е последен елемент от сесията, заключението. След като сме измислили темата и сме я разгледали чрез задаване на въпроси и аргументи, ще стигнем до заключение за това какво е нужно да се направи, за да се справим с проблема. Тази част е след самата сесия и е почти като изнасяне на реч. След подготовката следва действието. В тази част изследваме заедно с клиента какво следва да се направи в техния собствен живот, за да се справят с проблема. Следва и да напомним на клиента, че именно само той е способен да предприеме действие в посока разрешаването на проблемите, при условие, че има желание за това.

3.4. Ролите в ОДМ

Както се обсъжда в първа глава, нагласите и позициите на философия и клиента могат да доведат до драстични разлики в сесиите на ФК. Има различни проблеми, които могат да бъдат обсъдени по темата и затова се обръща внимание на най-важния — какви са етическите позиции на философа спрямо различни клиенти, търсещи съвети. Това е тема, обсъждана на множество конференции по ФК през годините, но за съжаление експертни публикации не са в изобилие. Трябва да сме наясно, че, първо, ФК е услуга, при която на клиентите не бива да се обещава сигурни решения, нито да се поддържа тезата, че ФК може да предложи всички възможни решения. В секцията се предлага ФК да бъде представяно като професия, която е помощна в изследване на проблеми, а не е самото им решение. В заключителната най-важна част за ОДМ се акцентира на това, че клиентите са тези, които следва да работят по конкретните свои проблеми в собствения им живот, а по време на ФК просто се изследват възможните причини за проблемите, както и възможни следствия от предприети действия за конкретен случай.

Съществува и проблемът за доверието между клиент и съветник. Трябва да стане ясно колко важно е философите да се държат професионално и да спазват поверителност. Отдадеността играе важна роля, особено когато трябва да сме съсредоточени върху нуждите на клиента по време на цялата сесия. Нужно е да се впрегнат всички придобити философски и човешки умения, както и да се възползваме от допълнителните часове практика, докато гоним целта.

Ролята на клиента също не е лека. Те следва да бъдат отговорни, да не са затворени и на всичкото отгоре да бъдат напълно искрени и честни. За клиентите философите са Другият, в Левинасови и Платонови термини, Другия, пред когото те са отговорни. Тази отговорност може и да не е приятна, защото, според клиентите те винаги са прави, а това не е точно така. Клиентите могат и да открият нещо ново, идея или понятие, за което досега не са чували, а това може да е както изненадващо, така и шокиращо и дори предизвикващо гняв или друго силно чувство. Въпреки това се стремим по време на ОДМ сесиите да запазим рационалността колкото е възможно, докато в същото време сме заети с идентифицирането на несъответствия и логически заблуди и да пречупим клиентската предубеденост в името на непротиворечивите мисли, които изчистват неразбирателството и са в полза на намирането на решения за проблемите. В това

отношение философите трябва да са много внимателни да не влияят на клиентите със своите собствени идеи и светоглед, а това е изключителна отговорност.

3.5. Обсег на ОДМ

Както Платония „Алкивиад“ се върти около темата за грижата, по подобен начин ФК се свързва с това понятие що се отнася до това, че практиката цели да обслужи нуждите на клиентите. Грижата за Аза тук стига нивото на духовна и интелектуална задача, а не е просто физическа. Задачата ни е не да задоволяваме клиента, а да им доставим услуга, която е в тяхна помощ при изследването на проблемите, които ги засягат, и всичко това да се случи по най-добрия начин за тях и за средата. Според Платон най-добрият начин да се постигне това е да се впуснеш в диалог с Другия, защото Другия е този, който вижда в нашата душа по-ясно. В съвременни термини, консултантите са дистанцирани спрямо чуждия проблем и това, в комбинация с техните умения за идентифициране на грешки при мисленето и действието, може да бъде от голяма полза за намиране на решения.

Седи и проблемът за личностното израстване, което е важно както според Платон, така и според ОДМ. Ако желаем да се развиваме като личности, казва Платон, следва да се съсредоточим в саморазбирането, а тъкмо това е в обсега на ОДМ. ОДМ предлага самоанализиране по различни начини, при които различни философски инструменти и техники са в помощ на проблемите ни. Понеже основно темите касаят отношенията Аз-Ти, ОДМ е най-вече етически метод, който може да се отнесе към биоетиката и приложната етика в едно по-общо поле. Освен това в секцията се предлага нов термин, който вече се употребява по друг начин, който би могъл да обясни по-добре намеренията зад ОДМ — термина *биософия*. Биософията е изкуството да се води мъдър живот и е проект, продължаващ през целия живот на индивидите, които желаят да станат по-добри и по-мъдри чрез философия и нейните инструменти като ОДМ. Затова се нуждаем от ОДМ в качеството му на метод с ясна структура, със собствена теория, със собствена практика и със собствена философска рамка, предоставяща достатъчно свидетелства в полза на това, че следва основни философски принципи и е солидна основа за бъдеща кооперация между академици и професионалисти. Всичко това е все пак само в самото зараждане на метода, който подлежи на още изследвания и промени, за да се установи като постоянно приложим в ежедневни ситуации. Следователно, приканва се по-

нататъшно сътрудничество между академици и философски практики, при което теория и практика се срещат и сработват в по-интердисциплинарна обстановка.

4. Сесии, проведени чрез практически насочения метод

Един от начините да се покаже, че ОДМ работи е да се проведат сесии с доброволци и да се провери дали е приложим в истински житейски сценарий. Затова, след публична покана в Осиек, Хърватия, пет доброволци предложиха своето участие в изследването за настоящата дисертация. Последната глава описва в подробности как проведените изследвания на случаи демонстрират ефективността на ОДМ при решаването и изследването на проблеми от живота. Доброволците бяха пълнолетни, три дами и двама мъже. Всеки имаше различен проблем и всеки за пръв път участваше в сесия по ФК.

4.1. Мия

Мия беше първия доброволец, който имаше проблем със своята бивша най-добра приятелка. Беше на 18 години, все още в гимназията, в един клас с приятелката. Чувстваше се некомфортно в нейно присъствие, защото не могла да бъде искрена в присъствието на своята приятелка. Тя разказа историята за това как са се запознали и как манипулативното поведение на приятелката ѝ я накарало да се чувства зле и как по-късно разбрала истинската ѝ същност. Това, в последна сметка разрушило приятелството им, но следваше да се справя с това до края на гимназията. Имала трудности с искреността и пред други хора, а това беше индикатор за сериозността на положението — тя почти не могла да бъде самата себе си, т.е. имала проблем със своя Аз, а в лицето на приятелката ѝ — проблем с Другия. Мия все пак си позволи да работи по проблема, като се опита да бъде себе си пред останалите съученици.

Да се върнем към Сократовия въпрос в „Алкивиад“, в който се обсъжда как човек не може да знае какъв е наистина, ако не може да се държи като себе си, а също и не може да се държи като себе си, ако не знае кой се държи така. Мия се затрудняваше, но се

мъчеше да спазва логиката на сесията, давайки кратки и ясни отговори, въпреки че си противоречеше на два-три пъти. Тя не искаше да се впуска много в спомени от миналото, което е стимул да даваме по същество, съобразявайки се с желанията и нуждите на клиента. ФК не предлага готови решения, а задачата е да се съобразим с клиентските насоките.

Прекарахме доста време в търсене на възможни решения на проблема на Мия. Накрая направихме философско упражнение — обсъждахме теза, антитеза и синтеза на нейния проблем. Мия достигна заключение за конкретни действия, които следва да предприеме, за да се справи. Тя осъзна, че първо трябва да се погрижи за себе си и да разбере коя е тя самата и че само тогава ще може да се държи като себе си пред другите. Тя не беше готова за конфронтация с бившата ѝ приятелка, но и реши, че подобно нещо е ненужно. Учебната година беше към своя край и тя реши да изчака завършването и да се сбoguва със своите съученици по естествен начин.

4.2. Матей

Матей също беше ученик в гимназията и имаше семейни проблеми, поради различни светогледи. Той се интересуваше от философия и планираше да следва висше образование. Имаше свои теории за съществуването, за смисъла, за живота, за отношението към другите. Основната му трудност според него беше, че той не е част от този свят и че другите не го разбират.

Обсъжданията за реалността и светогледа на Матей беше голямо предизвикателство и това е свидетелство в полза на това, че ФК може да бъде дори вълнуващо. Навлязохме в цял свят на индивид, неговите възгледи, идеи, мнения, убеждения, формиращи се в един млад ум, гладен за знания и задълбочаване на своите размишления. Изключително важно е внимателното отношение при разпитването, а логическата структура на въпросите даде ясна картина на съветника за конкретния случай.

Понеже светът, в който живеем, е проблемен за Матей и неговите възгледи, той създаде теории за паралелно съществуващи светове, в които би било възможно за човек като него да намери покой и да не бъде тормозен от шума, създаван от околните. Обсъдихме и теорията му за комуникацията, в която природата играе важна роля и праща сигнали на това, което той нарича *личност* и е нещо различно от Аз. Теорията му беше

правдоподобна и смислена, защото вече е артикулирана във философия на езика или лингвистиката, но беше очевидно, че самостоятелно беше достигнал тези възгледи, а не ги беше чел от някоя книга.

След нашия диалог Матей стигна до заключението, че може да промени някои свои теоретични възгледи и че се нуждае от друга перспектива за живота в този свят — което той считаше за основния проблем. Планът му за действие беше да общува с хората и да влиза в техния свят, а не да бъде затворен само в своя свят. Каза, че ще разговаря повече с хората, ще се опита да се учи от тях и че ще разчита по-малко на своята ограничена картина за света.

4.3. Мария

Мария също беше ученик в гимназията. Имаше проблеми с плановете за нейното бъдеще. На 18 г. тя вече живееше сама, което е нетипично за Хърватия, но в мисленето и решенията ѝ личеше зрялост. Нейният проблем беше отношенията с нейните родители, особено това, че тя не одобряваше поведението им и страхувайки се, че ще започне да се държи като тях в бъдеще.

От нейния *мит* успяхме да заключим, че историята, която тя разказва, бавно става част от реалността до степен, в която тя си самовнушава, че ще бъде лош родител само защото нейните родители са лоши, според нея. Това може да бъде опасна нагласа в живота, особено за хора, които не са готови да поставят под въпрос своите убеждения. Мария говореше бързо и по много, а това усложни задачата ни за даване на кратки отговори, които да са ясни за нея и за философа.

Разговорът ни беше основно за това как би изглеждало едно добро отглеждане, а нашата цел беше да разберем дали Мария може да постигне това да бъде добър родител на бъдещите ѝ деца. Тя смени различни перспективи и осъзна, че е възможно да промени схемата, а също и това, че не е част от никаква схема. Това често се случва с клиентите, защото нямат обективна перспектива за техния собствен живот и не могат да видят по-голямата картина или са просто в капана на собствените митове за самите тях.

Заради това, в частта *actio* от диалога беше нужно допълнително разглеждане на бъдещи възможности и действия, които тя може да предприеме, за да реши своя проблем.

Използвахме техниката на тезата, антитезата и синтезата и Мария заключи, че главното ѝ безпокойство е да разбере коя е тя самата, а не да се влияе от това какви са другите (родителите). Тя беше напълно наясно, че е на прав път за постигане на това, защото самоусъзнаването ѝ е силно и дори факта на доброволното ѝ участие в сесията на ФК сочеше, че тя вече работеше по своя проблем. Това, което не осъзнаваше, че по начало няма никакъв проблем — тя се притесняваше за нещо, което би могло да бъде проблем в бъдещето. Въпреки че ОДМ е построен така, че да се разглежда миналото (*inventio*), настоящето (основната част на сесията) и бъдещето (*actio*), проблемът на Мария всъщност беше бъдещи вероятни събития. Тя все пак се надяваше, че ще успее и изглеждаше твърдо решила да не позволи миналото ѝ да влияе на бъдещето ѝ. Накрая тя сподели, че ѝ е приятно да ѝ се задават обективни въпроси в подобна сесия, за разлика от разговорите с нейните приятели, които винаги се отнасят със съжаление към нея.

4.4. Ева

Ева беше на 40 години, жена, работеща в публичния сектор. Имаше проблеми с това да намери себе си след значими промени като местене от столицата обратно в малък град, където е живяла преди това. Работата с Ева беше доста трудна и нейният случай беше свидетелство за това как ФК може да бъде изморително и трудно. За разлика от Мария, която говореше много, Ева по-скоро беше затворена в своите мисли и не се чувстваше комфортно по време на срещата ни.

В началото Ева сподели своя *мит* в абстрактни термини. Беше ѝ трудно да се изрази, чувстваше се неловко и ѝ беше неясно какво точно я тревожи, сякаш не можеше да се разкрие. Подобна ситуация е в реда на нещата, просто изисква повече усилия от страна на философа. Както е трудно да се грижим хора като Мария да говорят ясно и просто, така е трудно с хора като Ева да се грижим да изразят всичко необходимо, за да достигнем до някакво решение. Понеже сесиите бяха записвани за целите на настоящата дисертация, Ева беше единственият от петте доброволци, който в един момент се почувства неловко заради записването. Това беше важен индикатор за нея самата.

По време на сесията тя каза, че многото въпроси я объркват и че дори самото мислене е объркващо и дори хаотично и противоречиво. Беше очевидно, че Ева, за разлика от предните трима доброволци, имаше проблем със себе си, не с другите хора. Беше

несигурна коя е тя самата, чудеше се какво я кара да прави някакви неща и да взема някакви решения. По-късно в диалога тя заключи, че самото разпитване е причината тя да бъде несигурна и неясна. Поради това объркване, тя каза, че може би е нужно да взема решения по-спонтанно без особено замисляне и въпроси. Тя каза, че е нормално човек да бъде нерешителен и да прави грешки, но също и че имаме нужда да се стремим към разбиране на собствените ни животи, ако имаме намерение да се развиваме.

В заключителната фаза Ева каза, че трябва да приемаме кои сме и решенията, които вземаме, да се изправяме срещу собствените ни грешки в миналото. Това сякаш я накара да се чувства по-свободна в края на сесията. Въпреки че работата с нея беше трудна, изглеждаше, че целият процес не беше безполезен и все пак беше трудно да се предвиди дали е достатъчно решителна да предприеме действия щом се изправи с реалността.

4.5. Анте

Анте беше на 38 години, притежаваше собствен бизнес, посрещна ме в своя офис. Представи се като любопитен човек, който обича да говори, а проблемът му беше свързан с негов приятел. Неговият *мит* беше доста интересен. В гимназиалните му години Анте имал добър приятел, който станал наркоман и алкохолик и почти се погубил. Анте го съжалявал, но не могъл да му помогне и така загубили контакт. Години по-късно се срещнали отново в града, а приятелят му бил друг човек — чист, трезвен, семеен, с работа, но бил и член на свидетелите на Йехова, известен религиозен култ. Анте имаше проблем с това, защото смятал, че са промили мозъка на приятеля му, както правели хората в този култ. Анте смяташе, че това не е добре за приятеля му. От друга страна приятелят му все пак живееше приличен живот с цел, така че дилемата е доста етическа и свързана с приятелството — да остави ли на мира своя приятел и да вярва каквото му кажат от култа, или да го вкара *в правилната посока* по стария път без религия, имайки предвид, че това би могло да разруши подредения му живот.

По време на цялата сесия Анте беше по-разговорлив дори от Мария, а това понякога е проблем за съветника, който обаче, при правилни техники, може да се превърне в предимство. Например, когато клиентът обича да говори повече и отказва да бъде ясен и кратък, съветникът може да му го позволи, но *да го накара* да отговаря само на най-важните въпроси около целия негов *мит*. Ако клиентът дава прекалено дълги отговори,

ние го караме да посочи ключово понятие в отговора му и така и двамата се фокусираме върху най-важното, дефинираме го, разбираме го и го използваме, ако е възможно, за целите на диалога. Така бе проведен диалогът с Анте.

Обсъдихме най-вече етичката страна на приятелството и това кое е правилно и кое е грешно в такива ситуации. Анте реши, че ще говори с приятеля му и ще бъде искрен с него за това защо не е добра идея да бъдеш част от култ. Това не означава, че ще се опитва да го убеди да напусне култа, но, понеже така или иначе обича да говори, ще се възползва от повода да сподели своите съображения на своя приятел и дори би могъл да му помогне. Това казване на истината е същото, което е писал Фуко за *parrhesia* — тук е видно как това е едно етическо умение, което е полезно, когато искаме да сме искрени в намеренията ни спрямо другите.

4.6. Анализ на случаите

Значимостта на тези изследвания на случаи беше първо да покаже директно как ОДМ работи в конкретни сесии спрямо ежедневни проблеми, което беше добре представено от доброволците. След сесиите Мия и Мария дадоха обратна връзка за своите действия и споделиха как ОДМ е имал положителен принос за тях и отношенията им с другите. Тези пет случая показват в действителност с какви клиенти се срещаме и как се справяме с трудности, особено що се отнася до клиенти като Анте и Ева — двамата доста различни по отношение на своята отвореност и изразителност. Тези примери също показват как в действителност повечето житейски проблеми са в една от двете посоки — или имаме проблем с другите, или със себе си.

Беше демонстрирано как всеки от петте елемента е необходим за завършеността на сесиите, понеже от други методи на ФК е ясно, че тези елементи присъстват, но не са били теоретично обсъждани и практически обосновани, нито пък са разглеждани като едно цяло като в ОДМ. При други методи също някой от елементите липсва, особено *action*, а той е един от най-значимите за ОДМ, без който елемент ориентираността към действие щеше да е незначителна. Освен теорията и рамката, показва се кои философски елементи присъстват в ОДМ, а изследванията на случаите демонстрират присъствието

на тези елементи във всички случаи, а в отделни случаи – елементи, описани от Платон и Фуко, както и от стоическата теория и твърдения на екзистенциалистите.

4.7. Практически насочения метод като бъдеща практика

Остана само да се покаже как би било полезно бъдещото приложение на ОДМ. Намираме се в нов век и се вижда как философията в него е различна от тази в XX век. Ангажиранете на обществото и по-практическите подходи показват още, че нуждата от философия извън академичните институции е във възход. Това не значи скъсване на връзките с академичните институции, а надграждане на тези връзки и откриването на нови идеи, които ще помогнат за достигането на ФП до все повече хора и клиенти. Има сериозни основания да се счита, че структуриран и кохерентен метод като ОДМ се отнася към биоетиката, приложната етика и други дисциплини, целящи подобряването на човешкия живот, здравето на хората и особено менталното здраве.

Заклучение

Основната цел на дисертацията беше да се даде теоретична база за нов метод на философско консултиране и да покаже неговата приложимост спрямо ежедневни ситуации. Тази теория се основава на философската почва и идеи на Платон, Фуко, Вьолке, Сартр и стоическата философия, както и реторически елементи, свързващи философията в диалог с клиенти, търсещи професионална помощ при проблеми в живота. Дефинирането на ФК като „диалектически процес между философ и негов клиент, при който чрез разпитване се намират решения на проблеми, изготвят се планове за действия и по-нататъшно развитие“, ни дава понятие за практика, която лесно се следва от двете страни и цели да помага на нуждаещите се от съвет.

Нашите изследвания на случаи показаха, че подобна практика е възможна и е полезна за клиентите, докато сме и наясно, че са нужни по-нататъшни изследвания, за да потвърдят подобни твърдения. В този смисъл ОДМ представлява практика, която е установена и е отворена към бъдещо развитие и подобрене. За да се случи това, ОДМ следва да бъде отворен спрямо други изследователски области, както и към по-широка аудитория от експерти, които да го прилагат в различни обстановки.

Следователно, тази дисертация има и по-голяма цел — да бъде основание за подобряване на човешкия живот спрямо мъдростта, където са приложими философски инструменти за подобряване и личностно израстване. По този начин ФК става част от биософията, или изкуството да се живее мъдър живот, което е процес, продължаващ през целия живот на Аза, изисква работа и практичсека грижа за Аза, както говорят антични и съвременни философи.

Списък на използваната литература

- Aho, K. (2011) *Dostoyevsky and Modern Rage: On the possibility of counseling the underground man*, *Philosophical Practice*, 6.2 (pp 793 – 802)
- Anderson, J. (2015) *Reflections on Socratic Dialogue II: a Personal-Professional Perspective*. *Philosophy of Management* 14 (pp 171-178)
- Antoniol, L. (2015) *A socratic dialogue in six stages*. In Weiss, M. N. (ed.), *The Socratic Handbook* (pp 283 – 287), Wien: Lit Verlag
- Amir, L. (2003) *Philosophical Practice: A method and three cases*, *Practical Philosophy* 6 (pp 36 – 41)
- Amir, L. (2015) *A Practical Philosophy of vulnerability, fallibility, and finitude*. In *Practicing Philosophy*, Fatic, A., Amir, L. (Ed.). Cambridge Scholars Publishing
- Amir, L. (2017) *Rethinking Philosophers' Responsibility*, Cambridge Scholars Publishing
- Arijan, F. (2011) *Priručnik Epiktetov*, Beograd: Dereta
- Arsović, Z. (2012) *Sokrat: melodija filozofije*, Beograd: Fedon
- Aurelije, M. (1996) *Samomu sebi*, Zagreb: CID
- Austin, J.L. (1962) *How to do things with words*, Oxford: Clarendon Press
- Batnitzky, L. (1999) *Dialogue as Judgement, Not mutual affirmation: A new look at Franz Rosenzweig's dialogical philosophy*, *The Journal of Religion*, Vol 79, No 4 (pp 523 – 544), The University of Chicago Press
- Brenifier, O. (2017) *The Art of Philosophical Practice*, <http://www.pratiques-philosophiques.fr/wp-content/uploads/2015/08/The-art-of-philosophical-practice-mise-en-page-1.pdf>
- Bresson L. K., J. (2015) *Tell me what is your plan to do with your one wild and precious life; Socratic dialogue in a dramatic setting*. In Weiss, M. N. (Ed by), *The Socratic Handbook* (pp 269 – 283), Wien: Lit Verlag
- Bresson L. K., J. (2007) *Philosophy as an art of living. Situating the method of socratic dialogue within a framework of 'care of the self'*. In *HASER*, No 5 (pp 33-54)

- Brun, J. (2007) *Sokrat*. Zagreb: Jesenski i Turk
- Butler, J. (2016) *Frames of war, When is life Grievable?*. London: Verso Books
- Carman, T. (2006) *The concept of Authenticity*. In Dreyfus, H. (Ed. by), *A companion to phenomenology and existentialism*. Cornwall: Blackwell Publishing
- Cassirer, E. (1985) *Filozofija simboličkih oblika II (Mitsko mišljenje)*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada
- Charme, S. (1977) *The two I-Thou relations in Martin Buber's Philosophy*. *The Harvard Theological Review* Vol. 70, No. 1/2 (pp. 161-173). Cambridge University Press
- Chernenko, V. (2015) *Problematization as a Philosophical Exercise*. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 278 – 283), Wien: Lit Verlag
- Ćirić, J. (2010) *Komunikacijski kanali filozofskog i psihološkog savjetovanja*. In *Filozofska istraživanja* 117-118, Sv 1-2 (pp. 97-121), Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
- Ćurko, B. (2017), *Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
- Dentsoras, D. (2015) *Ancient Philosophical reflections on two conceptions of happiness*. In Fatić, A., Amir, L. (Ed. by) *Practicing Philosophy* (pp 3- 22). Cambridge Scholars Publishing
- Detmer, D. (2008) *Sartre Explained*. Chicago: Open Court
- Dikins, C. S., Hansen, F. T. (2016) *Socratic Dialogue as a way toward Wonder and Aletheia*. In *HASER* No 7, (pp. 51-88)
- Douglas, H. (2014) *Philosophical Counselling as a practice of emancipation*. In *Philosophical Practice*, 9.1 (pp. 1312-1319)
- Eliade, M. (2007) *Mit o vječnom povratku*. Zagreb: Jesenski i Turk
- Epiktet (2006) *Priručnik*. Zagreb: Kruzak
- Escudero, J. A. (2013) *Being and Time and the cultivation of the self*. In *HASER*, No 4 (pp.13-28)
- Fastvold, M. (2015) *The Art of Questioning*. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 11-19), Wien: Lit Verlag

- Fastvold, M. (2005) *Beyond method, Anders Lindseth style: The quest to open up philosophical space in the consulting room*. In *Philosophical Practice*, 1(3) (pp.171 – 183)
- Fatić, A. (2013) *Epicureanism as a foundation for Philosophical Counselling*. In *Philosophical Practice*, 8.1 (pp.1127-1141)
- Fatić, A. (2015) *The Transactional aspect of philosophical counselling, in Practicing Philosophy*. In Fatić, A., Amir, L. (Ed. by) *Practicing Philosophy* (pp. 303 – 315). Cambridge Scholars Publishing
- Feary, V. (2017) *Repositioning Philosophical Practice for the Next Decade*. In Amir, L (Ed. by) *New Frontiers in Philosophical Practice* (pp. 96 – 118). Cambridge Scholars Publishing
- Foucault, M. (2015) *Hrabrost istine, Vladanje sobom i drugima, predavanja na College de France (1983.-1984.)*. Zagreb: Sandorf
- Foucault, M. (2005) *Hermeneutics of the Subject*. New York: Palgrave Macmillan
- Foucault, M. (1986) *History of Sexuality Volume 3, The Care of the Self*. New York: Pantheon Books
- Foucault, M. (2010) *The government of the self and others, lectures at College de France 1982-1983*. New York: Palgrave Macmillan
- Foucault, M. (2011) *The courage of the Self, Lectures at the College de France 1983-1984*. New York: Palgrave Macmillan
- Friedman, M. (1993) *Dialogue, Speech, Nature and Creation*. In *Modern Judaism - A Journal of Jewish Ideas and Experience*, Volume 13, Issue 2 (pp.109 – 118)
- Gadamer, H. G. (2000) *Početak filozofije*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
- Glatzer, N. (1981) *Aspects of Martin Buber's thought*. In *Modern Judaism Vol. 1, No. 1* (pp. 1-16). Oxford University Press
- Goldin, A. P. et al, (2011) *From Ancient Greece to Modern Education: Universality and Lack of Generalization of the Socratic Dialogue*. In *Mind, Brain and Education Volume 5, Issue 4* (pp. 180-185)
- Gourinat, J. B. (2014) *Stoicizam*. Zagreb: Jesenski i Turk

- Gras, V. (1981) *Myth and the Reconciliation of Opposites: Jung and Levi-Strauss*. In *Journal of History of Ideas*, Vol 42, Issue 3 (pp. 471 – 488)
- Grimes, P. (2017) *Philosophical Counseling and Philosophy*. In *Philosophical Practice*, 12.1 (pp. 1858-1863), American Philosophical Practitioners Association
- Grimes, P. (2016) *The Philosophy of the Self*. In *Philosophical Practice*, 11.3 (pp. 1844-47), American Philosophical Practitioners Association
- Guthrie, W. K. C. (2006) *Povijest grčke filozofije (Sofisti, Sokrat)*. Zagreb: Naklada Jurčić
- Guthrie, W. K. C. (2007) *Povijest grčke filozofije (Platon)*. Zagreb: Naklada Jurčić
- Gretić, G. (2012) *Problem drugoga i stranoga*. Zagreb: Breza
- Hadot, P. (2013) *Duhovne vježbe i antička filozofija*. Zagreb: Sandorf
- Hadot, P. (2016) *Unutarnja tvrđava*. Zagreb: Sandorf & Mizantrop
- Hansen, F. (2015) The call and practices of wonder. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 217 - 245), Wien: Lit Verlag
- Hansen, F. (2015) *The philosophical practitioner as a co-researcher*. In Fatić, A., Amir, L. (Ed. by) *Practicing Philosophy* (pp. 22 - 42). Cambridge Scholars Publishing
- Harteloh, P. (2010). *On the competences of philosophical counsellors*. In *Practical Philosophy*, vol 10.1 (pp. 34 – 46). American Philosophical Practitioners Association
- Heath, G. (2002) *Philosophy and Psychotherapy: conflict or co-operation?* In *International journal of psychotherapy*, Vol 7, No 1 (pp. 13 – 52). Brunner Routledge
- Horvat, S. (2014) *Pojam zaborava u Platona*. In *Riječki teološki časopis*, God 22, No 2, (pp 417-442). Rijeka: Riječki teološki časopis
- Houni, P. (2015) *How Socratic dialogue encourages people to talk?* In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp.311 - 323), Wien: Lit Verlag
- Hummel, M. (2016) „*You are asking me to be rational*“: *Stoic Philosophy and the Jedi Order*. In Eberl J., Decker, K. (Ed. by) *The Ultimate Star Wars and Philosophy*. US: Wiley Blackwell
- Jamblih (2012) *Pitagorin život*. Beograd: Dereta

Jansson, T. (2015) *Identity – a dialogue problematizing who we are*, In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 293 – 303), Wien: Lit Verlag

Jenkins, F. (2001) *Therapies of desire and aesthetics of existence: On Foucault's relevance for PC*, Accessed via www.practical-philosophy.org.uk on Feb 19th 2018., *Practical Philosophy* (pp. 15 – 23)

Jenkins, F. (2001) *Care of the Self or Cult of the Self? How PC gets political*, Accessed via: <http://npcassoc.org/docs/ijpp/jenkins.pdf> on Feb 19th 2018; *International Journal of Philosophical Practice*, Vol 1 No 1,

Jenssen, J. O. (2015) *The STL-Method, A Socratic approach to Inter-faith dialogue*. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 303 – 311), Wien: Lit Verlag

Jerolimov, M. (2016) *Neke poveznice psiholoških i filozofskog savjetovanja*. In *Acta Iadertina*, I 3/2 (pp. 127 – 139)

Kasachkoff, T. (1992) *Some complaints about and some defenses of applied philosophy*, In *International Journal of Applied Philosophy* 7 (1) (pp. 5-9)

Katzner, L. (1982) *Applied philosophy and the role of the philosopher*. In *International Journal of Applied Philosophy*, Volume 1, Issue 2 (pp. 31 – 38)

Knežić, D. et al. (2010) *The Socratic Dialogue and teacher education*, *Teaching and Teacher education* 26 (pp. 1104 – 1111)

Kojčić, Z. (2014) *Communicating Philosophical Counselling*, *Metodički ogledi*, 21, 2 (pp.85-94)

Kreimer, R., Primero, G. (2017) *The Future of PC: Pseudoscience or interdisciplinary field?* In Amir, L (Ed. by) *New Frontiers in Philosophical Practice* (pp. 144 - 164). Cambridge Scholars Publishing

Lahav, R. (1996) *What is philosophical in philosophical counseling?* *Journal of Applied Philosophy* Vol. 13, No. 3 (pp. 259-278). Wiley

Lahav, R. (1992) *Applied Phenomenology in philosophical counselling*. *International Journal of Applied Philosophy* 7 (2) (pp. 45-52)

- Lahav, R. (2001) *Philosophical Counselling as a Quest for Wisdom*, Practical Philosophy (pp. 6 – 19) <http://www.society-for-philosophy-in-practice.org/journal/pdf/4-1%2006%20Lahav%20-%20Quest%20for%20Wisdom.pdf>
- Lahav, R. (2017) *The Philosophical Gardener: A new paradigm for PP*. In Amir, L (Ed. by) *New Frontiers in Philosophical Practice* (pp. 34 - 56). Cambridge Scholars Publishing
- Lindseth, A. (2015) *Being ill as an inevitable life topic*. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 45 - 67), Wien: Lit Verlag
- Lindseth, A. (2015) *The Meaningfulness of and satisfaction from dialogues in philosophical practice: considerations of content and methodology*. In Fatić, A., Amir, L. (Ed. by) *Practicing Philosophy* (pp. 42 - 57). Cambridge Scholars Publishing
- Lizeng, Z., Lijuan, G. (2016) *A new mode of Social Casework: Integrating Philosophical Counseling with Social Work*. In *Philosophical Practice*, 11.1 (pp. 1727-1734)
- Marinoff, L. (2017) *Platon a ne prozak*. Beograd: Dereta
- Marinoff, L. (2017) *Dada as Philosophical Practice, and vice versa*. In Amir, L (Ed. by) *New Frontiers in Philosophical Practice* (pp. 4 - 34). Cambridge Scholars Publishing
- MacMullan, T. (2016) *The Platonic Paradox of a Darth Plagueis: How could a Sith lord be wise?* In Eberl J., Decker, K. (Ed. by) *The Ultimate Star Wars and Philosophy*. US: Wiley Blackwell
- Mehuron, K. (2009) *Supervision and Case Notes in Philosophical Counselling Practice*. In *Philosophical Practice*, 4.2: (pp. 476-474). APPA
- Morgan, K. (2004) *Myth and Philosophy from the Presocratics to Plato*. Cambridge: Cambridge University Press
- Murchland, B. (1959) *The Philosophy of Gabriel Marcel*. *The Review of Politics*, Vol 21, Issue 2 (pp. 339-356)
- Niehaus, M. (2015) *Philosophy as a Way of Life*. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 19 - 35), Wien: Lit Verlag
- Nussbaum, M. (1994) *The Therapy of Desire, Theory and Practice in Hellenistic Ethics*. New Jersey: Princeton University Press

- Olafson, F. (2006) *Freedom and responsibility*. In Dreyfus, H., Wrathall, M. (Ed. by) *A companion to phenomenology and existentialism*, Cornwall: Blackwell Publishing
- Paden, R. (1998) *Defining Philosophical Counselling*. In *International Journal of Applied Philosophy*, 12:1 (pp. 1-17)
- Paul-Horn, I. (2015) *Ethics of ideas*. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 89 - 97), Wien: Lit Verlag
- Pejović, D. (1970) *Sistem i egzistencija*. Zagreb: Zora
- Raabe, P. (2015) *Philosophy Revalued in Mental Healthcare*. In Fatić, A., Amir, L. (Ed. by) *Practicing Philosophy* (pp. 65 - 81). Cambridge Scholars Publishing
- Ramharter, E., Romizi, D. (2015) *Philosophical counseling and contradictions*. In Fatić, A., Amir, L. (Ed. by) *Practicing Philosophy* (pp. 127 - 147). Cambridge Scholars Publishing
- Reale, G. (2003) *Sokrat, k otkriću ljudske mudrosti*. Zagreb: Demetra
- Renockl, H. (1993) *Etički ishodi dijaloške filozofije kod Bubera i Grisebacha*. In *Diacovensia*, 1 (pp. 45 – 61)
- Rhee, Y. (2015) *Intention, narrative and philosophical practice*. In Fatić, A., Amir, L. (Ed. by) *Practicing Philosophy* (pp. 203 - 220). Cambridge Scholars Publishing
- Salamun, K. (1997) *Filozofija egzistencije i filozofija dijaloga Ferdinanda Ebnera*. In *Filozofska istraživanja*, 17, 4 (67) (pp. 851 – 862)
- Sandu, A. (2011) *Philosophical Appreciative Counselling*. In *Philosophical Practice*, 6.2, (pp. 785-792)
- Sartre, J. P. (1964) *Egzistencijalizam je humanizam*. Sarajevo: Veselin Masleša
- Schofield, M. (2003) *Stoic Ethics*. In Inwood, B. (Ed. by) *The Cambridge Companion to Stoics*, Cambridge: Cambridge University Press
- Schuster, S. (1995) *Report on Applying Philosophy in Philosophical Counseling*. In *International Journal of Applied Philosophy*, Vol 9, Issue 2, (pp. 51-55)
- Searle, J. R. (1991) *Govorni činovi*. Beograd: Nolit
- Seneka (2013) *Moralna pisma Luciliju I*. Zagreb: Demetra

- Seneka (2016) *Moralna pisma Luciliju II*. Zagreb: Demetra
- Sherman, D. (2003) *Jean-Paul Sartre*. In Solomon, R, Scherman, D. (Ed. by) *The Blackwell guide to Continental Philosophy*. Cornwall: Blackwell Publishing
- Staupe, D. (2015) *The Path of Consideration*. In Weiss, M. N. (Ed. by) *The Socratic Handbook* (pp. 35 - 45), Wien: Lit Verlag
- Stock, G. (2008) *Mala knjiga stoicizma*. Zagreb: CID-NOVA
- Sumiacher D'Angelo, D. (2017) *Acts, Processes, Thought, and Action in Philosophical Practice*. In Amir, L (Ed. by) *New Frontiers in Philosophical Practice* (pp. 72 - 96). Cambridge Scholars Publishing
- Szlezak, T. (2000) *Čitati Platona*. Zagreb: Jesenski i Turk
- Šegedin, P. (2012) *Pojam uma kod Platona*. Zagreb: Matica hrvatska
- Šijaković, B. (2002) *Mythos, physis, psyche*. Beograd, Nikšić, Podgorica: Jasen, Univerzitet Crne Gore
- Škarić, I. (2000) *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga
- Tokić, M. (2013) *Život, zdravlje i liječništvo u Platonovoj filozofiji*. Zagreb: Pergamena
- Tukiainen, A. (2010) *Philosophical Counselling as a Process of Fostering Wisdom in the forms of Virtue*, *Practical Philosophy*, Vol 10.1 (pp. 48 – 57)
- Tuozzo, T. (2011) *Plato's Charmides, Positive Elenchus in a "Socratic" Dialogue*. New York: Cambridge University Press
- Vlastos, G. (2016) *Sokrat, ironičar i moralni filozof*. Zagreb: Demetra
- Voelke, A. J. (2017) *Filozofija kao liječenje duše*. Zagreb: Sandorf
- Waldenfels, B. (2004) *Levinas and the Face of the Other*, In Critchley, S., Bernasconi, R. (Ed. by) *The Cambridge Companion to Levinas*, Cambridge: Cambridge University Press
- Walsh, R. (2005) *Philosophical Counseling Practice*. In *Janus Head*, 8 (2), (pp. 497-508)
- Walsh, R. (2005) *Beyond Therapy: Levinas and ethical therapeutics*. In *European Journal of Psychotherapy, Counselling & Health*, 7(1-2) (pp. 29-35)
- Webber, J. (2009) *The Existentialism of Jean-Paul Sartre*. New York, London: Routledge

Weiss, M. N., Ohrem, S. (2016) *Philosophical Practice as Action Research*. In HASER Revista Internacional de Filosofia Aplicada, No 7 (pp. 145-172)

Wicks, R. (2003) *Michel Foucault*. In Solomon, R., Scherman, D. (Ed. by) *The Blackwell guide to Continental Philosophy*. Cornwall: Blackwell Publishing

Young, J. (2006) *A Life worth Living*. In Dreyfus, H., Wrathall, M. (Ed. by) *A companion to phenomenology and existentialism*, Cornwall: Blackwell Publishing

Zovko, J. (2006) *Ogledi o Platonu*. Zagreb: Naklada Jurčić

Списък на приносите

Първо, в дисертацията се предлага нов метод на философско консултиране, практически ориентирания метод, който е оригинален, философски, практичен и приложим подход за помагане на клиентски житейски проблеми с цял тяхното разрешаване.

Второ, дисертацията свързва реторически елементи с теорията на ФК. Тези елементи досега не са били употребявани в такъв контекст, а теорията зад тях показва как прилагането на ФК е изиграло важна роля в дефиницията на това какво представлява самото ФК и как неговите елементи на практика спомагат за кохерентна структура със смислена и ясна форма.

Трето, дисертацията ни запознава с нови възгледи — биософия. Рядко употребяван термин, а и употребяван с различно значение, биософията ще играе важна роля в по-нататъшното развитие на философските опити в помощ на нечие индивидуално развитие и опознаване на себе си, за да може да се живее по-добре и по-мъдро.

Четвърто, в дисертацията се показва как понятието на Платон и Фуко за грижа към Аза е всъщност най-важният аспект за менталното здраве на някого, а философията предоставя уникален здравен подход, за който се очаква да бъде усъвършенстван, а бъдещи изследователски открития да бъдат пряко свързани с настоящата дисертация.

Накрая, в тази дисертация се открива силна връзка между философско консултиране и биоетика. Последната също е относително нова философска дисциплина, която поставя под въпрос човешките практики спрямо понятията за природа, среда, здраве, поведението ни спрямо Другия и спрямо Аза. Настоящото изследване ще има за цел свое продължение паралелно с новите открития в биоетиката, както и да намери своето място в едно по-широко философско поле и, надявам се, ще помогне на човечеството да реши своите най-големи проблеми на XXI век.

Списък на публикациите

Статии:

Kojčić, Z., Performance Oriented Philosophical Counselling and its application in IT Companies, *HASER. Revista Internacional de Filosofia Aplicada*, n° 10, 2019, pp. 93-120

Доклади на конференции:

1. *Bioethics and Biosophy of the Care of the Self*, 2nd International Conference „Bioethics – The sign of new era“, Ohrid, Macedonia (October 2018)
2. *Lifelong Care of the Self*, 2nd Osijek Days of Bioethics, Osijek, Croatia (November 2018)
3. *Health and Care of the Self in New Era of Philosophical Counselling*, 18th Lošinj Days of Bioethics „Integrative Bioethics and the new epoch“, Lošinj, Croatia (May 2019)